

Szolnoki Attiláné

A kunszentmiklósi Baksay Sándor Református Gimnázium és Általános Iskola muzeális könyvtárának múltja és jelene

Előzmények

Harmadik éve gondozom a Baksay Sándor Református Gimnázium és Általános Iskola könyvtárát, viszonylag új vagyok a régi könyves szakmában. Előttem igen elismert gazdái voltak az iskolai és a muzeális könyvtárnak, hiszen Kisari Ottilia és Balogh Mihály kollégáim igazán szívükön viselték a könyvtár sorsát. Az ő tudásuknak és hozzáértésüknek köszönhető az a gyűjtemény, mely immáron feldolgozva áll rendelkezésünkre. Röviden szeretném összefoglalni a könyvtárunk történetét és azt, hogy hogyan és honnan jutottunk el arra a szintre, amikor már azt mondhatjuk, hogy az állomány rendszerezve, áttekinthetően a végleges helyére került.

Egy kisvárosi iskolai könyvtár történetét igen nehéz önálló történetként elmondani. Egyrészt azért, mert a könyvtár története szorosan összefügg a város, az iskola és – egyházi intézmény lévén – a református gyülekezet életének múltjával, történelmével. Másrészt azért, mert egy iskolai könyvtár nem létezhetne iskola nélkül, melynek története szintén befolyásolja, alakítja a könyvtárét.

Szerencsés helyzetben vagyok, hiszen könyvtárosként egy olyan különleges helyen dolgozhatok, ahol a múlt és a jövő naponta találkozik, békésen megfér egymás mellett. Szerencsés vagyok azért is, mert elődeim mindig fontosnak tartották, hogy az utókor számára fennmaradjon a történelem egy szelete, amelynek központi helyét az iskolánk, ezen belül is annak könyvtára foglalja el. Lelkesen dokumentáltak, ezeket a dokumentumokat megőrizték, rendszerezték, mégpedig

úgy, hogy arra napjaink diákjai is rácsodálkozhatnak egy-egy történelem-, irodalom- vagy hittanóra keretén belül.

Gyülekezetünk a Dunamelléki Református Egyházkerülethez tartozik. A helyi közösség története a 16. század közepéig nyúlik vissza, amikor a kálvini reformáció ezen a területen is terjedni kezdett, ahol két prédikátor is hirdette az igét: Szegedi Kis István és Skaricza Máté. Ebben az időben dokumentálták azokat a megtéréseket, ébredéseket, amelyek a gyülekezet kialakulásához vezetett. Erre az időszakra tehető a kunszentmiklósi *Kun Miatyánk* megszületése is, ami elődeink egykori nyelvét őrzi, és a városunk főterén olvasható.

Az igét olyan nagyhírű reformátorok, püspökök hirdették templomunkban, mint Szőnyi Virág Mihály, Fördös Lajos, Könyves Tóth Kálmán, Szász Károly, Vargha Tamás, valamint Baksay Sándor, aki közel 50 évig pásztorolta a gyülekezetet, püspökként sem hagyva el a várost, és felvirágoztatta az iskolát, mely ma is az ő nevét viseli.

Iskolánk és könyvtárunk története

A gimnázium alapításának évét 1679-re tesszük. Az „ösmatricula” az 1735 előtti időből húsz rektor nevét sorolja föl, akik két-három évenként váltották egymást a tanításban. 1764-től vezették az iskola anyakönyvét, a tanulni vágyó diákok pedig 1769-től már közvetlenül iratkozhattak be Debrecenbe, a közbülső partikuláris (Kecskemét vagy Nagykőrös) iskolák látogatása nélkül.

Az iskolai könyvtárak egyidősek az iskolákkal, hiszen ahol iskola van, ott könyv is van. Ezek a mi iskolánkban is elsősorban a tanulást, az oktatást segítő kiadványok voltak, tehát a mai szóhasználat szerint inkább tankönyvtár volt. 1764-ben elkészült az első könyvlajstrom, a *Catalogus Librorum scholae reformatae Kunszentmiklósiensis*, amely egyben bizonyítja az iskola és a könyvtár egykorú voltát is. Ez a lista 76 könyvet sorol fel, melyek az iskolát támogató polgárok, régi diákok adományai voltak. Az oktatás színvonalának emelése érdekében a szentmiklósiak 1787-től a rektorok helyett professzorokat alkalmaztak, akik külföldi akadémiákon tanultak. 1814-ben a város kérte az iskola egyházmegyei rangú gimnáziummá emelését, melyet a solti egyházmegye 1815-ben ismert el.

Az iskolai könyvtár ebben az időszakban lassan gyarapodott. Az első jelentős változás az állományban 1830-ban történt, amikor az iskola egyik volt diákja, Szalay István gimnáziumunknak adományozta 829 kötetből álló gyűjteményét. Ez majdnem háromszorosa volt az akkori könyvállománynak. Kötetei főként a magyar történelem és a matematika tudományából kerültek ki. A Szalay-könyvlajstrom, ami az átadásról készült, csak jóval később, az 1990-es évek első felében került elő a református parókiáról, az adományozott könyvek pontos listáját csak innen ismerjük. Ennek még több mint a fele ma is megtalálható az iskola könyvtárában.

1834 és 1850 között Kelemen Gergely igazgatta az iskolát, és egyben jó gazdája volt a Szalay-tékának is. A támogatókból, lelkészek, rektorok adományaiból, bái bevételekből folyamatosan gyarapította a könyvtárat. Balogh Mihály így ír erről könyvében: „Az 1830-as évektől Szalay hagyatéka élre röpitette a könyvtárat, a professzor értő kezei között pedig harmonikusan fejlődött együtt iskola és könyvtár. Kelemen Gergely nemcsak elődei teljesítményét múlta fölül, de évtizedekre szóló, elérendő mintát kínált az utókornak is.”*

A gimnázium első értesítője az 1855/56-os tanév végén jelent meg, mely megemlíti a könyvtárat mint fontos információhordozó közeget. Ettől az évtől kezdve nyomon követhető a könyvtáros személye, az állomány gyarapodása és a könyvtárat érintő változások.

1894-ben ismét értékes adománnyal gyarapodott a könyvtár. Tóthfalusy József 315 kötetet, valamint folyóiratokat, naptárakat és éremgyűjteményt ajándékozott az iskolának. Ennek legértékesebb darabjai a kéziratos *Protestáns Iskoladramák*, 1793-ból.

1866-ban került az egyház élére Baksay Sándor, akivel új korszak kezdődött iskolánk életében. Előbb anyagilag konszolidálta az intézmény helyzetét, majd megerősítette a tanári kart. 1886-ban fölépült a ma is álló Öreggimnázium északi szárnya, két új tanteremmel és egy tágas auditoriummal. Szolgálat idején mindvégig a gimnázium fejlesztésén fáradozott.

A nagy rendszerezés Pátkay Imre nevéhez fűződik, hiszen ekkor készült el a szakkatalógus és a cédulakatalógus. A nyomtatott kötetkatalógus 1908-ban jelent meg, melyből minden református gyülekezet és középiskola kapott egy-egy példányt. A szakrendbe állított könyvtár tovább bővült, egyre több adomány, könyvcsomag érkezett. A helyhiány is egyre nagyobb lett, a könyvtárosra nehezedő munkával együtt.

1903-ban vetődött föl először, hogy főgimnáziummá kellene fejleszteni iskolánkat, ami tíz év múlva, 1913-ban valósult meg. Ettől a tanévtől már leánytanulók is járhattak ide. Az első érettségiző osztály 1917-ben végzett. 1915-ben meghalt Baksay Sándor püspök, akinek a legtöbbit köszönheti iskolánk. 50 évig élt és dolgozott Kunszentmiklóson, lelkészi munkája mellett írt és fordított. Már életében is több száz könyvet ajándékozott az iskola könyvtárának, melyek közül a legértékesebb egy 1590-es vizsolyi Biblia. Halála után az iskolára hagyta gazdag könyvtárat: 482 mű 819 kötetben. Ennek egyik különlegessége a *Vasárnapi Ujság* 61 évfolyama, fehér bőrkötésben. Baksay Sándort Vargha Tamás, a korábban néhány évet itt szolgált Szász Károly unokája követte a lelkipásztori szolgálatban. 1926-ban a gimnázium felvette Baksay Sándor nevét.

* Balogh Mihály – Kisari Ottilia: *Fejezetek a kunszentmiklósi református gimnáziumi könyvtár történetéből*. Méry Ratio Kiadó, 2016. 27. p.

1931-ben átadták az új, kétemeletes épületünket, melyet jelenleg is használunk. Itt helyezték el az iskolai könyvtárat. 1933-ban újabb, értékes hagyatékkal gazdagodott a könyvtár. Baráth Ferenc – egykori kunszentmiklói diák – halála után kerültek értékes könyvei a birtokunkba, a lajstrom szerint 1300 mű közel 1500 kötetben. Baráth Ferenc iskolánk után Debrecenben, majd Nagykőrösön tanult. Tanára volt Arany János, fia, Arany László pedig osztálytársa és jó barátja. 1869 és 1900 között a Pesti Református Főgimnáziumban tanított. Gazdag hagyatékának legértékesebb darabjai egykori tanítványa, Molnár Ferenc Baráthnak dedikált első könyve, a *Magdolna és más elbeszélések* és szintén Molnár (akkor még Neumann) Ferenc 16 évesen írt kéziratosszöveggyűjteménye, az *Olvasókönyv a poetikához*. Külön kuriózum, hogy ebből a könyvecskéből (az Országos Széchényi Könyvtár egy példányán kívül) csak ez az egy darab maradt fenn az utókor számára.

A II. világháború és az azt követő évtizedek alaposan megviselték a könyvtár állományát. Az államosítás után egy rendelet lehetővé tette, hogy a vallási témájú könyvek, tárgyak az egyház birtokában maradjanak. 1948 júniusában egy éjszaka alatt kellett a könyveket átválogatni és a parókiára menekíteni. Ebben a diákok segítettek, ruháskosarakban hordták a könyveket a parókiára, hogy megőrizzék az utókor számára. Mivel 24 órát kaptak arra, hogy kiválogassák a jogszabály alapján, mi mehet, és mi maradhat, nem volt túl sok idő az alaposra, keveredtek a könyvek, többkötetesek különváltak, vallási könyvek maradtak és világiak kerültek a parókiára. Az iskolai könyvtár leltárát 1948. december 31-én Illyés Bálint megbízott igazgató, könyvtáros, helytörténész zárta le 20.627 kötettel. Az iskola 1950-től Damjanich János nevét vette fel. A könyvtáros továbbra is Illyés Bálint volt, aki a 60-as években újra leltározta a teljes állományt, raktári cédulakatalógust készített, valamint gépelt tematikus kötetkatalógust több tantárgycsoporthoz.

1979-től Balogh Mihály, magyar-latin szakos tanár vette át a könyvtárat, aki munka mellett könyvtáros diplomát is szerzett, így ő lett az első szakképzett könyvtáros az iskolában. 1986-tól Kisari Ottilia is csatlakozott hozzá, így szakavatott kezek vették gondozásba a könyvtárat és a muzeális gyűjteményt. 1989-ben az iskola ismét felvette Baksay Sándor nevét, 1990-ben, az országban harmadikként nyolcosztályos tagozatot indított, majd 1992 áprilisától ismét egyházi kézbe került. Fejlődése azóta töretlen, hála a lelkes tanári karnak és az iskolavezetésnek. 2003-ban újjáépítették az Öreggimnáziumot, ide költözött az iskolai könyvtár, de külön helyet kapott a muzeális és a védett állomány.

Iskolánk az elmúlt öt évben két új, modern épülettel bővült, ezek közül az általános iskola emeletén kapott helyet az új iskolai könyvtár. 2018 második felében költöztettük át a mintegy 45.000 dokumentumot az új olvasóterembe, melyhez a védett állomány számára kialakított, klimatizált helyiség és egy tankönyvraktár is készült. Így közel 300 négyzetméteren várjuk a diákokat. A muzeális könyvtár maradt a régi helyén, az Öreggimnáziumban.

1991-ben két öregdiákunk kezdeményezésére létrejött a Pro Bibliotheca Antiqua Baksayana Alapítvány, melynek fő célja iskolánk muzeális könyvtárának anyagi támogatása, működési feltételeinek megteremtése, az állomány feltárása, védelme, javítása, technikai eszközök biztosítása. Az alapítvány az elmúlt 28 év alatt több mint 13 millió forinttal járult hozzá a mintegy másfél ezer könyv restaurálásához, a polcrendszer kialakításához, a technikai eszközök beszerzéséhez, illetve a könyvtár értékeit bemutató kiadványok megjelenéséhez.

Tervek a jövőre nézve

A könyvtáros hivatás mellett 27 éves tanítói gyakorlatom révén természetes, hogy a régi könyveket is fel szeretném használni a tanítás és tanulás folyamatában. Ennek módját, lehetőségeit 2019-ben kezdtem mérlegelni. Az első és elengedhetetlen feladatom, hogy kellő mértékben feltérképezzem a muzeális és a védett állományt, a benne rejlő lehetőségeket. Mivel eddig főként alsó tagozaton tanítottam, így meg kell ismerjem az 5–12. évfolyam tananyagát, elsősorban történelemből és irodalomból, de lehetőség szerint minden tantárgyból. A könyvtári órák tekintetében is ki kell használni minden olyan kapcsolódási pontot, amivel az adott tantárgyat be tudjuk hozni a könyvtárba.

Ugyanakkor a tananyag ismeretében szeretném a birtokunkban lévő régi könyveket, dokumentumokat a legtöbb területen a gyerekek által megszerzett/megszerzendő ismeretekhez kötni. Ezeket leginkább könyvtári szakórák keretén belül lehet kamatoztatni, melynek előfeltétele a kollégákkal való szoros együttműködés. Nekünk kell felkínálni a kollégák számára a muzeális dokumentumokban rejlő lehetőségeket, amely sajátos pedagógiai értéket képvisel. Ennek alapjait első lépésben a könyvtár-pedagógiai programunk újragondolásával és átdolgozásával rakhatjuk le. Az elmúlt tanévben már voltak pozitív visszajelzések a szakos kollégák részéről, akik a szűkös óraszám mellett is éltek a nekik felkínált lehetőséggel, és tanóráikon ellátogattak a könyvtárba a gyerekekkel, hogy testközelből megismerkedhessenek azokkal a könyvekkel, amelyeket csak fotókon láttak – néha maguk a tanárok is – valamelyik tankönyv lapjain.

A könyvtári szakórák keretében a régi dokumentumok elsősorban a szemléltetést szolgálják. Ez szinte minden tantárgyhoz köthető. Az irodalom, a nyelvtudományok és a történelem témaköre számtalan kiadvánnyal színesíthető, a régi szövegek elemzése, értelmezése közelebb viheti a tanulókat az adott korszak megismeréséhez. A többi tantárgyhoz is használhatunk képes albumokat, metsetekkel díszített könyveket, régi térképeket. A természettudományos tárgyak körében fellelhető dokumentumok segítségével leginkább az adott tudományterület történetét szemléltethetjük.

A legtöbb ilyen kötetnek saját története van – kié volt, hogyan került hozzánk, némelyik kézírásos bejegyzéseket is tartalmaz –, ezek színesebbé teszik az órát, az ismeretek elsajátítását, miközben segítik valamihez kötni a tananyagot. Ilyen órá-

kon néhány tanulónál megtapasztaltam, hogy milyen csodálattal és érdeklődéssel fordulnak a régi könyvek felé. Kérdéseik voltak, és a délutáni szabad idejükben is bejöttek a könyvtárba, mert újra látni szerettek volna valamit a régi könyvekből. Ezekért a pillanatokért érdemes dolgozni, hogy a mai fiatalokat is kimozdítsuk a monitorok, telefonos kijelzők elől, megismertessük őket a könyvvel – sajnos lassan mint kuriózzummal – és felkeltsük az érdeklődésüket, kíváncsiságukat múltunk, történelmünk iránt.

A tanórán kívül is igyekszem megragadni az alkalmat, hogy a diákjaink elé vigyem a régi könyveket. Több lehetőség is van iskolánkban kiállítások szervezésére, ahol egy évfordulóhoz, iskolai rendezvényhez, ünnepséghez kapcsolódva mutatjuk be gyűjteményünk egyes darabjait. Ilyenkor a gyerekek óhatatlanul is belefutnak ezekbe a kiállított darabokba, nézegetik, rácsodálkoznak. Gyakran kerülnek elő ezen alkalmakkor iskola- és helytörténeti dokumentumok, melyek által erősíthetjük a településhez, iskolához való kötődést. A különféle szakkörök, vetélkedők, versenyek során is lehetőség van a kutatásra a régi könyvek között, de a könyvtárhasználat, információkeresés technikájának gyakoroltatása is lehet a cél. Jelenleg az ötletelés, a tervezés időszakát élem, megpróbálom minél több területen felhasználni ezeket a forrásokat.

Célszerű lenne az is, hogy az elektronikus adatbázisok (pl.: Arcanum, Hungaricana, MOKKA-R, MOKKA-ODR, nagyobb könyvtári adatbázisok stb.) használatát kollegáknak, fakultációt választó vagy továbbtanulási szándékkal bíró diákjainknak legalább a keresési szintig megmutathatnánk, mert a tanítás, vagy akár a későbbi továbbtanulás során is kamatoztatni tudnák ezeket az ismereteket. Figyelemmel kísérjük a nagyobb szaktárgyi versenyeket, ahol a régi könyves témákhoz kereshetünk versenyzőket, pályázókat. Ennek hiányában mi is ötletelhetünk a magyar vagy történelem szakos tanárainkkal – de bármelyik tudománytörténeti terület vagy honismeret kapcsán is –, hogy saját iskolán belül írjunk ki versenyeket, pályázatokat, amelyben a régi könyvek is kutatási célt szolgálhatnak. Ugyanígy hasznos lehet az egyetemen továbbtanuló diákjaink visszaesabítása szakdolgozatok témaválasztásához, hiszen ezen a területen is felhasználhatók a régi dokumentumaink.

További terveim között szerepel, hogy beazonosítsam, hogy a meglévő dokumentumaink közül melyek vannak már bedigitalizálva és nyilvánossá téve, például a Magyar Elektronikus Könyvtárban (MEK) és egyéb adatbázisokban. Ennek pedagógiai szerepe is lenne, hiszen így mobil eszközön megkeresve, tanórán vagy egyéb foglalkozáson közösen lehetne dolgozni egy könyvön vagy dokumentumon. Bár anyagi vonzata is van, de szeretnénk, ha az unikális, különleges állományegységünket házilag is digitalizálni lehetne, így szélesebb körben is bemutathatnánk ezeket. Az ehhez szükséges eszközök beszerzéséhez még keressük a lehetőségeket.

A könyvtárunkban a 70-es és 80-as években Balogh Mihály már elkezdte ezt a munkát, melyről több cikkben is leírta tapasztalatait. A magyar irodalom tanítása, könyvtári fakultációk, önképzőkörök lehetőséget adtak arra, hogy a diákok egy kicsit más formában, más keretek között, más feladatokon keresztül ismerjék és szeressék meg az irodalmat és a könyveket. Az ilyen rendhagyó órákon szerzett tapasztalatok nem is elsősorban a lexikális tudás mennyiségi növelésére szolgáltak, hanem megtanulták, hogyan használják a könyvtárat az ismeretek megszerzésére, tanulásra, kérdések felvetésére és megválaszolására. Ez egy olyan tapasztalat, amit a későbbiek során is kamatoztatni tudtak egyetemi, főiskolai tanulmányaik során. Jó lenne Balogh tanár úr nyomdokaiba lépve tovább folytatni ezt a tevékenységet iskolánkban, a mai kor elvárásainak is megfelelően.

Forrás:

Balogh Mihály – Kisari Ottília: *Fejezetek a kunszentmiklósi református gimnáziumi könyvtár történetéből.*

[Bp.] Magyarországi Református Egyház Zsinati hivatala, Méry Ratio Kiadó, 2016. 149 p.

Balogh Mihály: *A védett állomány egy iskolai könyvtár életében.* = Könyvtáros, 40. évf. 1990. 10. sz. 604–609. p.

Balogh Mihály – Schramkó Péter: *Muzeális állomány az iskolai könyvtárakban.* In: Korszerű könyvtár : Finanszírozás, gyarapítás, menedzsment. Szerk. Dán Krisztina, Fehér Miklós, Budapest, Raabe, 2006. C 2.2 1–50. p.

Ismét meghirdetik a régi nyomtatványok kezelője továbbképzést a Szegedi Tudományegyetemen

A Szegedi Tudományegyetem Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszéke 2020-ban is meghirdeti a régi nyomtatványok kezelője nevű szakirányú továbbképzését.

A képzés célja olyan szakemberek felkészítése, akik jártassá válnak a régi nyomtatványok kezelésében és feldolgozásában. Azoknak a bölcsész- vagy társadalomtudományi alapidomával rendelkezőknek ajánlott a továbbképzés elvégzése, akik közgyűjteményekben dolgoznak, illetve ezekben kívánnak elhelyezkedni, és a régi nyomtatványok speciális kezelésével szeretnének megismerkedni.

A szakképzettség szempontjából meghatározó ismeretkörök és a főbb ismeretkörökhöz rendelt kreditértékek:

Alapozó tárgyak: nyomdászattörténet (5); közgyűjteményeink (5); adatbázisok és könyves segédletek (5).

Szaktárgyak: elektronikus katalógusok és repozitóriumok (5); könyv- és könyvtártörténet (10); kiadás- és kereskedelem-történet (5); régi nyomtatványok feldolgozása (5); régi nyomtatványok digitalizálása (5); paleográfia (5); könyvillusztráció története és technikai (5).

A két féléves, levelező tagozaton zajló továbbképzésre 2020. június 15-ig lehet jelentkezni.

További információk a www.felvi.hu oldalon érhetők el.